

GHEORGHE PANAITEANU-BARDASARE — DATE NOI ȘI PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA FONDAREA PINACOTECHII NAȚIONALE DIN IAȘI

MARIA PARADAISER

Ideea organizării unui muzeu de pictură și a unei școli de arte frumoase la Iași îl preocupa pe Gheorghe Panaiteanu-Bardasare încă de pe vremea cînd se afla la München. După cum ne relatează el însuși, în anul 1846 a primit de la Scarlat Vârnav — înflăcărat patriot român, student pe-atunci la Paris — catalogul unei colecții de tablouri flamande, olandeze, franceze, italiene și spaniole pe care acesta le cumpărase, la 20 decembrie 1845, în capitala Franței, cu prilejul licitării celebrei colecții de artă a marchizului Aguado de Las Marismas¹. O dată cu acest catalog, Scarlat Vârnav i-a trimis și o scrisoare, „... rugîndu-l să-i comunice ce trebuie să facă cu acele tablouri... la care epistolă, Panaiteanu i-a răspuns : să puie cu ele temelia fundamentală a unui muzeu de tablouri în capitala Moldovei, spre eterna sa memorie”². Conformindu-se, Vârnav donează în 1847, Epitropiei învățăturilor publice din Iași, colecția sa de artă, compusă din 15 picturi atribuite unor celebri maeștri europeni — ca Rubens, Murillo, Eustache Le Sueur, Philippe de Champaigne, Teniers ș.a. — „cu speranța că se va forma măcar cu încetul o galerie națională de tablouri”³. Acesta este primul demers eficient făcut de Gheorghe Panaiteanu-Bardasare în vederea organizării Muzeului de artă din Iași. Acțiunile sale pentru realizarea acestui țel vor dobîndi însă un caracter mult mai susținut și sistematic după ce va reveni în țară. Sosind la Iași, în luna iunie 1858, el se adresează, în repetate rînduri, Ministerului Instrucțiunii Publice cu „petițiuni” prin care solicită să fie angajat „la orice îi va pare (ministerului) capabel de a-l servi”⁴. La aceste „petițiuni”, al căror obiect pare indefinit la prima vedere, el anexează însă de fiecare dată și „hîrtii atîngătoare... despre muzeul de pictură și... despre înființarea unei școale în frumoase arte”, de fapt proiecte ale celor două instituții, pe care se oferea să le organizeze, „dacă Onoratul Minister se va pătrunde de necesitatea... lor și va avea încredere în micile (sale) cunoștințe, cum și în soliditatea carac-

¹ „Catalogue d'une collection de tableaux anciens des écoles Flamande, Hollandaise, Française, Italienne et Espagnole. Dependait de la succession de M. la Marquis de Las Marismas et dans la vente aura lieu par suit de son deces le vendredi 19 et Samedi 20 Decembre 1845, à une heure dans la galerie Rue Grange — Batelière Nr. 12, Paris „(Cf. Arhivele Statului București, Minist. Instr. Publ. și al Cultelor, ds. 426/1893. f. 113—114).

² Arh. St. București, Minist. Instr. Publ. și al Cultelor, ds. 426/1893. f. 114.

³ Arh. St. București, Fond Minist. Cult. și Instr. Publ. Moldova, ds. 262/1850, f. 1.

⁴ Arh. St. Iași, Fond 183, ds. 1/1859—1864, f. 9.

terului" său⁵. Până să fie angajat, vreme de doi ani el este nevoit să trăiască din pictură, din „practicarea fotografiei și a panotypiei”⁶ și chiar din împrumuturi. În 1859, spre exemplu, după ce declara într-o nouă petiție că își pune „... la dispoziția guvernului ale sale mijloace”, solicită Ministerului Instrucțiunii „să i se rinduiască un împrumut de 200 galbeni, cu condiția de a i se trage pe rînd din leafa ce i s-ar face ca profesor de pictură la institutele publice”⁷. Rezultă de aici că, pe de o parte, mijloacele sale de existență nu erau sigure deocamdată, iar pe de altă parte că Ministerul îi oferise totuși perspectiva unei viitoare angajări, nerealizabilă pentru moment deoarece vechile forme de învățămînt artistic organizate de Asachi se desființaseră, iar altele noi încă nu apăruseră. În aceeași situație se afla și Gheorghe Năstăseanu, fostul său coleg de la „clasul de zugrăvitură”, care, întorcîndu-se din străinătate, cam în același timp cu el, înainta, de asemenea, Ministerului Instrucțiunii Publice din Iași, proiecte „pentru formarea unui Muzeu național în arta picturii”⁸, tratînd totodată cu V. Alexandrescu-Urechia, șeful Secțiunii I din același minister, problema restaurării tablourilor donate de Scarlat Vârnav, care, datorită unor condiții de conservare cu totul necorespunzătoare, au suferit avarii atît de grave încît nu puteau să „compară într-o galerie publică fără a fi restaurate”⁹. Cu această ocazie și el solicita „Onorabilului Ministriu să binevoiască a-i anticipa o mică sumă de 20 galbeni, cerîndu-i-se cheltuieli neapărate la o asemenea întreprindere”¹⁰.

După Unirea Principatelor Române situația devenise favorabilă realizării proiectelor inițiate de Gheorghe Panaiteanu-Bardasare și Gheorghe

⁵ Idem.

⁶ Cf. Arh. St. Iași, Fond 183, ds. 1/1864, f. 256.

⁷ Cf. Eugen Pohonțu, „Începuturile vieții artistice moderne în Moldova”, Ed. Meridiane, Buc., 1976, p. 58.

⁸ Iată proiectul lui Gh. Năstăseanu:

„I. Singurul local la noi este Cabinetul de Istorie Naturală, acolo sînt saloane de o vastitate cerută pentru formarea unui muzeu, fiind că acel ce va fi însărcinat cu formarea galeriei va putea combina distanța și lumina cerută.

II. În Galeria Națională nu se vor primi decît tablouri originale de autori cu reputație, căcî primind mediocrități vom forma răul gust, vom introduce barocul purismului și ...manieratul; pentru tablourile sau copii făcute de către indigeni (adică de pictori români — n.n.M.P.) va fi o sală expre, fiind că nu-i cantitatea care subtilizează talentele ci stilul, metoda și meritul;.. Tablourile ce se află în gimnaziul nostru sînt cea mai mare parte clasice precum poate certifica specific și catalogul lor, cu toate însă ele nu pot compara într-o galerie publică fără a fi restaurate.

III. Portretul lui Mihai cel Mare, Ștefan și Vasile Vodă vor fi cele întîi care vor compara în galeria națională.

IV. Muzeul Național va fi consiniat unei persoane competente care persoană va depune o garanție la Onor Minister, nu mai puțin el va fi surveiat de corpul membrilor Muzeului Național, cari membri vor fi recrutați și autorizați de Minister, ei vor fi dintre patrioții competenți în frumoasele arte și cu bine voluntăți pentru patria lor.

V. Un costode sau păzitorul Muzeului care să cunoască cel puțin limba franceză îngrijind și de buna curățenie a Muzeului care să fie vizibil de la 9 plină la 4 după ameeaze atît pentru admiratori, cît și pentru cei ce vor voi să copieze. G. Năstăseanu”, Cf. Arhivele Statului București, Fond Minist. Cult. și Instr. Publ. Moldova, ds. 518/1859, 5—6—7; Claudiu Paradais, „Valori ale picturii universale în Muzeul de artă din Iași”. Comitetul de cultură și educație socialistă al jud. Iași, 1972, pp. 23—25.

⁹ Cf. Arhivele Statului București, Fond Minist. Cult. și Instr. Publ. Moldova, ds. 518/1859, f. 6.

¹⁰ Idem, f. 27 (această scrisoare a lui Gh. Năstăseanu este datată: „1860, iunie 8 zile, Iași”).

Năstăseanu. În fruntea țării se aflau oameni luminați ca Alexandru Ioan Cuza și Mihail Kogălniceanu, cel din urmă fiind pe-atunci prim-ministru și ministru ad-interim al Instrucțiunilor Publice, dar și un mare iubitor de artă, posesor al unei impresionante colecții de pictură universală și de artă românească veche. Sprijinind cu autoritatea sa propunerile celor doi pictori, ca și demersurile insistente și bine argumentate ale lui V. Alexandrescu-Urechia¹¹, concomitente și corelate în mod deliberat, probabil, cu ale primilor, Mihail Kogălniceanu convinge Adunarea legislativă a țării, în ședința din 30 iunie 1860, să voteze „înființarea unui muzeu de pictură, adăugînd” în bugetul țării, la capitolul VI, sumele necesare „pentru remunerarea personalului acestuia” „compus din un director cu un salariu anual de 12.000 lei, un custode plătit cu un salariu anual de 2.400 lei și un servitor cu un salariu anual de 1.200 lei. S-a mai prevăzut, de asemenea, o sumă de 13.700 lei pentru cumpărarea de tablouri și încadrări cu rame”¹², hotărîndu-se totodată ca „Guvernul să însărcineze pe dl. Panaiteanu și dl. Năstăseanu cu compunerea de tablouri naționale” în vederea înzestrării viitoarei galerii¹³.

Pentru elaborarea proiectului de organizare a Muzeului, ca și pentru postul de director al acestuia a fost preferat Gheorghe Panaiteanu-Bardasare. Ca urmare, el este invitat în ziua de 27 iulie 1860 la Minister „în calitate de pictor român” pentru „a combina organizarea unui asemenea așezămînt”¹⁴. După propria-i relatare, „Proiectul pentru fundarea primului Muzeu de tablouri”, prezentat de el atunci, a primit aprobarea lui Mihail Kogălniceanu „fără modificare”¹⁵. Cîteva săptămîni mai tîrziu, la 20 august 1860, același înalt demnitar îl recomanda lui Alexandru Ioan Cuza pentru „postul de director al Muzeului... cu un salariu anual de 12.000 lei”¹⁶, recomandare în urma căreia se emite ordonanța domnească nr. 9223 din 29 august 1860, prin care „D-lui Baltasar Panaiteanu este întărit în postul de directoare al Muzeului din Moldova cu speciale îndatoriri: de a restaura tabloanele actuale ale acestui muzeu, de a completa albumul național și de a preda deocamdată la școala de pictură și sculptură ce se va înființa”¹⁷.

¹¹ *Ibidem*, filele 1 ; 11 ; 23 ; 24—25.

¹² Cf. Arhivele Statului Iași, Fond 183, ds. 1/1871, f. 152.

¹³ Cf. V. Vasilovici, „Valori de artă românească. Achiziții din ultimele două decenii 1951—1970. Catalog, Muzeul de artă Iași, 1970, p. 12.

¹⁴ Cf. Arhivele Statului Iași, Fond 183, ds. 1/1859—1864, f. 52.

¹⁵ *Idem*, f. 256 (Din păcate nu se cunoaște acest proiect pentru a-l compara cu cel întocmit de Năstăseanu și pentru a vedea de ce a fost preferat al lui Gh. Panaiteanu).

¹⁶ Cf. Arhivele Statului București, Fond Minist. Cult. și Instr. Publ., Moldova, ds. 518/1859, f. 78.

¹⁷ *Idem*, f. 79 ; M. Kogălniceanu, „Prescriptum verbale”, rev. „Ateneul Român”, nr. 1 Iași, septembrie, 1860, p. 12. (Potrivit unor informații, pictorul avea de gînd să reproducă — în acest album — „17 portrete, 13 documente, 6 sigiluri și 8 scene istorice, care toate ar fi avut rostul lor în cunoașterea istoriei românilor”. Din aceeași sursă aflăm în detaliu tot ce urma să cuprindă «Albumul Național»:

„I. Portrete.

¹ Ion Ignatie ducele Valahiei — de pe o pictură originală în stilul bizantin din 1150.

² Matei Coroiu — de pe o calcografie a timpului.

³ Mihai Viteazu — calcografie de Sadeler, 1601. Adevăratul portret a lui Mihai aflat de N. Bălcescu în Biblioteca din Paris.

⁴ George Ștefan Răzvanul — calcografiat de Böner.

Considerându-l pe Panaiteanu mai indicat pentru funcția de director al Muzeului, probabil datorită firii sale ponderate, spiritului său metodic și tenacității de care era capabil, Mihail Kogălniceanu prețuia în același timp și talentul lui Gheorghe Năstăseanu, pe care nu-l putea lăsa în afara acțiunilor de ctitorire a unui asemenea așezământ. Lui i-a rezervat însă o altă misiune. Într-un „Prescriptum-verbale“ din 12 august 1860, el prevedea — la sugestia lui Panaiteanu, desigur — că „pe lângă Muzeul nou înființat . . . se va organiza un început de școală de pictură și sculptură“, pentru care, „spre a se putea forma modele . . . după tabloanele clasice, pe de o parte se va aduna o colecțiune de stampe și copii de statui în ipsos“, mai cu seamă după cele ale antichității grecești, „cum și un model de anatomie tot din ipsos, iar pe de altă parte, pentru copierea de tablouri clasice, se va trimite în Italia și pe la diferitele alte muzee pe D. G. Anastaseanu (= Năstăseanu), căruia i se va da un stipendiu

⁵ Vasile Lupu depins de Wosterweld și calcografiat de Hondius, 1651.

⁶ Maria, fiica lui Vasile Lupu și soția lui Ion Radziwill de pe o stampă a timpului din Theatrum Europeum.

⁷ Ștefan Georgizza, depins de Blouen și calcografiat de K. Bianchi.

⁸ Mihne Vodă, depins și calcografiat de E. Wideman, 1651.

⁹ Constantin Șerban Basarab, depins de Blouen și calcografiat de K. Bianchi, 1654.

¹⁰ Giorgie Grigore Ghica, depins de I. Toorcuvliet și calcografiat de G. Bouttatos Univer, 1664.

¹¹ Ion Giorgie Ghica, calcografiat de E. Meysens, 1663.

¹² Dimitrie Cantemir.

¹³ Constantin Brincoveanu.

¹⁴ Grigore Ghica bătrînul.

¹⁵ Neculau Mavrocordat.

¹⁶ Alexandru Calimach.

¹⁷ Daniel Apostolu.

II. Documente.

¹ Uricarul latinesc a lui Mircea, cu sigiliu.

² Asemene.

³ Uricarul lui Ștefan cel Mare, cu sigiliu.

⁴—⁵ Asemene.

⁶ Uricarul lui Bogdan fiul lui Ștefan, cu sigiliu.

⁷ Scrisoarea lui Ștefan Tomșa cu facsimile și sigiliu.

⁸ Facsimile a lui Despot Vodă, 1561.

⁹ Uricarul lui Petru cel Șchiop cu sigiliu, 1579.

¹⁰ Scrisoarea lui George Ghica din 1658, cu sigiliu și facsimile.

¹¹ Scrisoarea lui Ion Ștefan din 1639, cu facsimile.

¹² Asemene din 1665.

¹³ Uricul cu facsimile a lui Vasile Lupu.

III. Sigiluri.

¹—³ Sigiliu lui Mircea.

⁴—⁵ Sigiliu lui Ștefan cel Mare.

⁶ Sigiliu lui Petru Rareș.

IV. Scene istorice :

¹ Asediul Tîrgoviștei la 1595, de pe o calcografie a timpului.

² Bătălia de la Obertin de pe o calcografie a timpului.

³ Bătălia de la Wiszniawicki cu turcii și de la Chotin din 1673, de pe un relief de fildeș.

⁴ Bătălia de la Chotin, de pe o calcografie a timpului.

⁵—⁷ Detailurile acestei bătălii.

⁸ Prinderea lui Cloșca, de pe o calcografie a timpului“ (Cf. Ioan Bacila, „Pictori români din sec. XIX ; C. Petrescu — 1848 — G. Bardazar-Panaiteanu — 1860 —“, Universul literar nr. 20/1927, p. 316).

anual de 12.000 lei (subl.n.—M.P.), punindu-i-se îndatorirea a înfățișa guvernului atestate formale din partea autorităților competente locale pentru *intocmai copierea tabloanelor* de pe care va trimite guvernului copii¹⁸. În același „Prescriptum-verbale”, Mihail Kogălniceanu mai preciza, printre altele, că „Muzeul de pictură se va deschide în localul specialmente afectat pentru muzeu, bibliotecă și facultăți”, adică în palatul hatmanului Alecu Rosetti Roznovanu, cumpărat de stat încă din luna iulie 1860 — cu 18 000 de galbeni — tocmai pentru a servi acestui scop.

După plecarea lui Gheorghe Năstăseanu în Italia, pe la începutul lunii septembrie, în acțiunea de organizare a „Muzeului de pictură” și, mai apoi, a Școlii de arte frumoase, începe să apară tot mai frecvent numele pictorului Gheorghe Șiller, care va deveni de-acum încolo unul dintre colaboratorii permanenți ai lui Gheorghe Panaitescu-Bardasare. El studiase pictura la Veneția, timp de 15 ani (1840—1855), cu maestrul Natale Schiavoni, tatăl lui Giovanni și cu Felice Schiavoni, fiul celui dintîi și, bineînțeles, fratele celui de al doilea. A revenit la Iași cu trei ani înaintea lui Panaitescu, adică în 1855, fiind folosit de Ministerul Instrucțiunii Publice la diverse acțiuni cultural-artistice, fără să-l fi angajat în vreo slujbă de stat. Așa se face, că la 12 septembrie 1860, Panaitescu primește ordin de la Minister să ridice, *împreună cu Gheorghe Șiller*, toate lucrările de artă depozitate la Biblioteca școalelor, al cărei sediu era în localul fostei Academii Mihăilene, pentru a le pregăti în vederea inaugurării Muzeului. Au fost preluate cu acest prilej, la 18 septembrie 1860, „pe seama și răspunderea pictorului Panaitescu, ca director al Muzeului de pictură”, dar și pe semnătura lui Gheorghe Șiller, 28 de tablouri în ulei, 18 mulaje în ghips și 98 de litografii¹⁹. Din cele 28 de tablouri, 13 fuseseră adunate cu vremea, de Gheorghe Asachi, la Academia Mihăileană, iar 15 reprezentau colecția de pictură donată în 1847 de Scarlat Vârnav și care ajunsese la Epitropia din Iași — după multe vicisitudini — abia în 1850. Printre cele dintîi, remarcăm: „Isus binecuvîntînd” și „Răstignirea” de Giovanni Schiavoni, „Portretul pictorului Năstăseanu” de Gheorghe Lemeni, „Grigore Ghica Vodă” de Niccolo Livaditti, „Portretul lui Ștefan cel Mare” de Constantin Lecca și „Sacerdot” de Panaitescu însuși. Mult mai valoroase erau operele donate de Scarlat Vârnav, cuvenindu-se a fi relevate în mod deosebit: „Cezar primind

¹⁸ Cf. M. Kogălniceanu, „Prescriptum verbale”, rev. „Ateneul Român”, anul I nr. 1, Iași, septembrie 1860, pp. 13—14. (Întrucît în toate materialele bibliografice care se referă la această trimitere a lui Gh. Năstăseanu în Italia, se afirmă că el trebuia să execute copii după opere celebre, pentru a înzestra muzeul cu ele, este momentul să precizăm că potrivit acestui „Prescriptum verbale” semnat de M. Kogălniceanu, copiile erau destinate — ca modele — Școlii de pictură ce urma să se înființeze și nu muzeului. Precizarea se impune cu atît mai mult, cu cît în art. 2 al „Proiectului pentru formarea unui Muzeu Național în arta picturii” prezentat de Gh. Năstăseanu, la 21 iulie 1859, Ministerului Instrucțiunii Publice din Iași se prevedea deosebit de categoric: „În Galeria Națională nu se vor primi decît tablouri originale de autori cu reputație, căci primind mediocrități vom forma răul gust”. Tot la acest articol, Gh. Năstăseanu critica „Onorabilul Minister.. de la frații noștri valahi care stimulați de bunele lor voinți au fondat la București un Muzeu Național de toate soiurile (pentru studenții români — n.n. M.P.) astfel încît, crezînd că face bine, au făcut cel mai mare rău..” — Cf. Arhivele Statului București, Fond Minist. Cult. și Instr. Publ. Moldova, ds. 518/1859, f. 6).

¹⁹ Cf. Arhivele Statului București, Fond Minist. Cult. și Instr. Publ. Moldova, ds. 518/1859, filele 88—89.

capul lui Pompei“ atribuită atunci lui Rubens și acum lui Caravaggio, „Judith și Holofern“ de Pietro-Liberi, „Portret“ de Philippe de Champaigne, „Cafenea flamandă“ de Egbert van Heemskerk cel Tânăr, „Pieta“ și „Fecioara în extaz“ atribuite lui Murillo ș.a. „Pinzele acestea — relatea mai tirziu Panaiteanu — erau atît de deteriorate, încît nu se mai cunoștea nimic din subiectul lor! Salvarea... de o totală nimicire se datorește eminentului pictor și restaurator Gheorghe Șiller, carele a știut să le ridice aspectul lor cel frumos de astăzi“²⁰.

Pe la mijlocul lunii octombrie, Ministerul Instrucțiunii Publice adaugă la modesta colecție a noului Muzeu încă șase tablouri: „Cavaler în zale“ și „Portretul lui Alexandru Ioan Cuza“ de Gheorghe Năstăseanu, „Unirea Principatelor“ și „Ștefan cel Mare cu arcași“ de Theodor Aman, un portret al mitropolitului Veniamin Costache semnat de un oarecare A. Kauffmann și un portret anonim.

Dindu-și seama că tot ce adunase pînă aici constituia „o prea neînsemnată colecțiune pentru a merita pomposul titlu de Muzeu“, Gheorghe Panaiteanu-Bardasare stăruie „prin neconținute rugăminți“ pe lângă prietenul său Costache Dasiade, avocat ieșean, izbutind „a-l îndupleca să dăruiască colecțiunea sa de 30 de tablouri noului Muzeu, însă sub condițiunea ca nici o dată să nu se strămute tablourile sale din Muzeul ieșean, mai ales în vederea deciziunii ce s-a luat atunci de a să strămuta reședința domnească din Iași la București“²¹. Pentru „asemenea lăudabilă faptă“, lui Costache Dasiade i s-au adus mulțumiri publice prin Decretul domnesc nr. 15.480, care a fost dat publicității „spre obștească apreteuire“²². Colecția sa de tablouri a intrat în patrimoniul Muzeului pe la mijlocul lunii octombrie, cele mai multe dintre lucrări fiind anonime și copii, sau de pictori cu totul obscuri. Cîteva însă — atribuite unor maeștri ca François Boucher, Angelica Kauffmann, Christian Dietrich, sau unor anonimi spanioli și olandezi din secolul al XVII-lea — sînt apreciate și astăzi pentru valoarea lor artistică.

Cu cele 64 de tablouri adunate pînă acum, ca și cu cele 98 de litografii și 18 mulaje s-a procedat la organizarea Muzeului, căruia i s-au rezervat — în imobilul amintit mai sus — trei saloane la etajul întii. Deschiderea a avut loc în ziua de 26 octombrie 1860, cînd s-a celebrat — în același local — și inaugurarea primei Universități moderne din țara noastră.

La solemnitate, al cărei început a fost anunțat cu 21 de lovituri de tun, au participat domnitorul Alexandru Ioan Cuza, Consiliul de Miniștri în frunte cu Mihail Kogălniceanu, „domnii reprezentanți ai puterilor străine“, reprezentanți ai municipalității și ai corporațiilor, „deputațiunile de profesori și de magistrați districtuali“, membrii Societății de încurajare la învățătură, seminaristii de la Socola, două fanfare militare etc.²³.

²⁰ Cf. Arhivele Statului București, Minist. Instr. Publ., ds. 426/1893, filele 159—160.

²¹ *Idem*, f. 161.

²² Cf. Arhivele Statului București, Fond Mlnist. Cult. și Instr. Publ. Moldova, ds. 518/1859, filele 98—99; 133—135 și 138.

²³ Programul festivităților a fost întocmit de M. Kogălniceanu și a fost publicat sub formă de afiș. Un asemenea afiș se păstrează la Muzeul literaturii din Iași. Vezi și Claudiu Paradais, op. cit., p. 5—6.

Patrimoniul Muzeului continua să fie totuși destul de precar și trebuia dezvoltat pentru a consolida însăși poziția instituției. Întrucât fondurile destinate achizițiilor erau neînsemnate, Gheorghe Panaiteanu se vede silit să apeleze tot la generozitatea colecționarilor. După cum ne relatează el însuși, „aflînd că marele patriot și amator de arte... Costache Negri posedă o frumoasă galerie de tablouri vechi originale, a insistat cu toată căldura pe lângă dînsul, care venise atunci la Iași de la Constantinopol, unde era ambasador... să o pună vremelnicește în noul Muzeu ieșean. D-l Negri, judecînd că tablourile sale ar fi de mare utilitate pentru junimea studioasă, a consimțit la propunerea făcută” imputernicindu-l pe Panaiteanu „a ridica tablourile de la domiciliul profesorului Nicolae Ionescu²⁴ și a le depune în zisul Muzeu... ceea ce s-a și făcut... la 7 aprilie 1861, contra unei adeverințe de primire”²⁵. Colecția lui Costache Negri, compusă din 39 de tablouri, cuprinde piese cu atribuirii dintre cele mai ilustre: Van Dyck, Nicolas Poussin, Tintoretto, Veronese, Salvator Rosa, Carlo Dolci, Giulio Romano, Francesco Solimena, Guido Reni, Jan Horemans cel Bătrîn, Jan Both etc. Depuse „vremelnicește” inițial, aceste lucrări au fost cumpărate ulterior de către stat și incluse definitiv în patrimoniul Muzeului, la 10 iulie 1874, în urma unor îndelungate tratative purtate de Gheorghe Panaiteanu cu Costache Negri, cu Mihail Kogălniceanu, cu generalul Christian Tell, cu Titu Maiorescu și cu alte personalități ale vieții social-culturale, care s-au perindat prin funcții de răspundere în acest interval de timp. Subliniem însă că obiectul acestor tratative complicate nu l-a constituit nici pe departe prețul la care trebuiau cumpărate lucrările, ci numai căile de achiziționare a lor; Costache Negri, care spunea că, „... înainte de a fi negustor de tablouri”, el consideră că „Statul are alte nevoi mult mai însemnate, unde să-și verse banii”, refuza categoric, după expresia lui Mihail Kogălniceanu, „a trece prin purgatoriul formalităților guvernamentale și parlamentare... mai ales cînd la mijloc” era „o donațiune mai mult decît o vinzare”²⁶. Într-adevăr, evaluate de Gheorghe Panaiteanu și Gheorghe Șiller la suma de 114.115 lei, cu mențiunea „după starea actuală a țării”, Costache Negri a consimțit, în cele din urmă, să cedeze tablourile cu mai puțin de jumătate din evaluarea inițială, care și așa era derizorie, nereprezentînd — după opinia de versat colecționar a lui Mihail Kogălniceanu — nici măcar costul unei singure opere din cele 39. Asemenea lui Costache Dasiade, Costache Negri și-a cedat și el colecția tot cu clauza „ca tablourile să rămîie neclintite totdeauna în Iași”²⁷.

Potrivit unei situații întocmite de Gheorghe Panaiteanu-Bardasare în 1880, după 20 de ani de existență, patrimoniul Muzeului însuma 184 de tablouri românești și străine, cele mai multe dintre ele fiind donate de colecționari particulari. Pe lângă cei amintiți pînă acum, în situația respectivă mai figurează ca donatori — cu una sau mai multe lucrări — Iancu Fătu, Ion Aivas, Theodor Codrescu, Iordachi Beldiman, principesa Adela Moruzi,

²⁴ Vezi cat. nr. 15. Cf. M. Paradaiser, „Cat. Gh. Panaiteanu-Bardasare” cat. 15.

²⁵ Cf. Arhivele Statului București, Minist. Instr. Publ., ds. 426/1893, f. 164.

²⁶ Cf. A. D. Atanasu, „Colecția Costache Negri în Pinacoteca din Iași”, rev. „Arhiva”, anul XVIII, nr. 1, 2, 3 și 4 din 1907, pp. 119—120.

²⁷ Idem, pp. 113—114.

domnișoara Diamandescu Alexandrina, Iancu M. Codrescu ș.a. Cel din urmă, de pildă, „a hărăzit Muzeului 18 tablouri, din care însă – preciza Panaiteanu – șapte diverse reproduceri”²⁸.

Mișcat de ofrandele acestor colecționari, directorul instituției făcea, la 7 iunie 1880, următoarea propunere către Minister: „Pinacotheca de aici, aproape în totalitatea ei fiind compusă din donațiuni oferite de cetățeni patrioți și generoși, s-ar cuveni din partea locului competent a li se face un semn de recunoștință prin care s-ar deștepta și mai mult simțul dărnicii străbune. Spre a se îndeplini această datorie . . . , subsemnatul au fost și este de părere a se introduce așa-numita „Carte de aur” în care să se scrie cu litere mari aurite numele donatorilor și tot în același timp să se zugrăvească portretele lor de către cei mai eminenti dintre junii pictori de aici, pentru ca astfel să se perpetueze memoria inimilor generoase generațiilor viitoare. Această măsură va produce desigur fructele cele mai salutare, atât pentru dotarea și prosperarea acestei Pinacoteci lipsită de fonduri, cât și pentru încurajarea artelor indigene care în momentul de față nu puțin suferă de nepăsarea publicului nostru ieșean”²⁹.

Cartea de aur a donatorilor, așa cum a preconizat-o el, nu s-a întocmit niciodată, iar portretele acestora – cu două-trei excepții realizate mult mai târziu – nici ele n-au fost zugrăvite vreodată. Cu toate acestea, donațiile n-au stăgnat, *în patrimoniul Muzeului a continuat să crească atât pe calea arhivelor*, cât și prin unele achiziții efectuate de stat. În categoria celor din urmă intră o serie de lucrări executate de pictori români ca Emanoil Bardasare, Constantin Lecca, Gheorghe Panaiteanu, Constantin Stahi, Theodor Aman, Nicolae Grigorescu și chiar Ion Andreescu.

Pînă la 15 octombrie 1892, cînd se retrăgea la pensie, Gheorghe Panaiteanu-Bardasare izbutise să colecționeze 214 lucrări de artă românească și străină. Instituția prinsese rădăcini adînci în viața culturală a orașului, devenind un focar de educație estetică și civică pentru public, un nucleu luminos în jurul căruia începuse să graviteze întreaga mișcare plastică din Moldova.

GHEORGHE PANAITÉANU-BARDASARE – NOUVELLES DONNÉES ET ÉCLAIR-CISSEMENT SUR LA FONDATION DE LA PINACOTHÈQUE DE IASSY

R é s u m é

L'idée de l'organisation d'un musée de peinture et d'une école des beaux arts à Iassy, préoccupait Gheorghe Panaiteanu-Bardasare depuis la période quand il se trouvait à München. D'après ses déclarations, en 1846 il avait reçu de la part de Scarlat Vărnăv, ardent patriote

²⁸ Cf. Arhivele Statului Iași, Fond 183, ds. 3/1880, f. 83.

²⁹ Idem, f. 158. (În 1901, luînd în primire direcția Pinacotecii și a Școlii de bele-arte din Iași, Emanoil P. Bardasare dădea la casare o așa numită „Carte de aur a donatorilor” pe care o prelua de la antecesorul său C. D. Stahi. Credem că aceasta nu putea fi decît un concept al „Cărții de aur” pe care o proiectase Gh. Panaiteanu, pentru că dacă aceasta ar fi fost realizată așa cum o gădise primul director al celor două instituții, casarea ei nu ar fi avut nici o justificare. Cf. Arhivele Statului Iași, Fond 183, ds. 7/1901, f. 10; Emilia Armeanu, „Din istoricul Pinacotecii din Iași” S.C.I.A. Seria Arta plastică, Tom. 13, nr. 2, 1966, p. 265.

moldave, alors étudiant à Paris, le catalogue d'une collection des tableaux flamands, hollandais, français, italiens et espagnols. Celui-ci les avaient achetés le 20 décembre 1845, dans la capitale de la France, à l'occasion de l'enchère de la célèbre collection d'art, du marquis Aguado de Las Marismas. En même temps, avec le catalogue, Scarlat Vârnav lui a envoyé une lettre „... en le priant de lui communiquer ce qu'il doit faire avec ces tableaux...”, Panaiteanu lui a répondu : qu'il mette les fondements d'un musée des tableaux dans la capitale Moldave, en vue de sa impérissable mémoire“. Conformément à ces recommandations, Vârnav fait donation en 1847 au Conseil d'administration de l'enseignement public de Iassy, sa collection d'art, composée de 15 peintures attribués aux célèbres peintres européens comme : Rubens, Murillo, Eustache Le Sueur, Philippe de Champaigne, Teniers ecc. „dans l'espoir de se constituer petit à petit une galerie nationale des tableaux“. C'est la première démarche efficiente faite par Gheorghe Panaiteanu-Bardasare, en vue de l'organisation du musée d'art de Iassy. Ses actions pour réaliser ce but acquerront toute fois un caractère plus constant et systématique après son retour dans son pays. Il a sollicité plusieurs fois au Ministère de l'Instruction Publique de lui confier l'organisation d'un musée de peinture et d'une école de beaux arts à Iassy, en présentant les projets de ces deux institutions.

Après l'Union des Principautés, les circonstances deviennent favorables pour la réalisation des projet initiés par Gheorghe Panaiteanu-Bardasare. Dans la séance de l'Assemblée Legislative du 30 juin 1860 l'on a voté pour la création d'un musée de peinture, en ajoutant dans le budget du pays, les sommes nécessaires pour la fondation. Le 29 août 1860, par l'ordonnance princière nr. 9223 Gheorghe Panaiteanu-Bardasare est nommé comme directeur du musée et le 12 septembre 1860 reçoit l'ordre du Ministère de ramasser toutes les ouvrages d'arts déposés à la Bibliothèque des écoles, collection qui sera complété ultérieurement avec la donation de l'avocat Costache Dasiade, composé de 30 travaux d'arts. Avec les 64 tableaux, 98 lithographies et 18 moulages, on a procédé à l'organisation du musée, qui a été installé dans les trois pièces de l'immeuble du „hatman“ Alecu Rosetti Roznovanu. L'inauguration a eu lieu le 26 octobre 1860, quand on a fêté également, l'inauguration, dans le même édifice, de la première Université moderne de notre pays.

Au patrimoine initial sont ajoutés ultérieurement les répartitions, faites par le Ministère, la collection du Costache Negri, ainsi que les donations faites par Iancu Fătu, Alecu Donici, Ion Aivas, Teodor et Iancu Codrescu, Ion Beldiman ecc. Vers le 15 octobre 1892, quand Gheorghe Panaiteanu-Bardasare passait à la retraite, il avait réussi de rassembler 214 ouvrages d'arts roumains et étrangers. Cette institution avait pris des profondes racines dans la vie culturelle de la ville, devenant un important facteur d'éducation esthétique et civique pour le public, un noyau autour duquel avait commencé se dérouler le mouvement de l'art plastique de la Moldavie